

туальну власність, ринкові активи, структурні активи, соціальний капітал. Тобто, основою інтелектуально-кадрової безпеки є все те, що дасть змогу збільшити чи примножити вже наявні інтелектуальні ресурси з метою досягнення загальної безпеки підприємства.

Процес захисту підприємства від небезпеки починається на етапі добору працівників та триває протягом періоду функціонування підприємства. Потрібно також пам'ятати, що інтелектуально-кадрова безпека перебуває у постійному розвитку, що потребує застосування прогресивних, ефективних, науково обґрунтованих методів управління.

Література

1. **Васильців Т.Г.** Економічна безпека підприємництва в умовах європейської інтеграції України / Т.Г. Васильців, В.І. Волошин // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сб. науч. труд. – Донецк : Изд-во ДонНУ, 2007. – С. 1639-1644.
2. **Докторук Є.В.** Інтелектуальний потенціал організацій / Є.В. Докторук // Український соціум. – 2009. – № 2. – С. 53-61.
3. **Докторук Є.В.** Передумови та принципи формування системи управління інтелектуальним потенціалом підприємства / Є.В. Докторук // Наука і інновації : матер. 5 Міжн. наук. практ. конф., 7-15 жовтня 2009 р. : зб. наук. праць. – Перемишль, Польща, 2009. – № 3. – С. 95-97.
4. **Бандурка О.М.** Основи економічної безпеки / О.М. Бандурка, В.С. Духов, К.Я. Петрова, І.М. Червяков. – Харків : Вид-во НУ внутрішніх справ, 2003. – 263 с.
5. **Семенов Г.А.** Економіка підприємства : навч. посібн. / Г.А. Семенов, О.М. Панкова, А.Г. Семенов. – Вид. 2-ге, [доп. і перероб.]: Гуманітарн. ун-т держ. та муніцип. управління. – К. : Вид-во ЦНЛ, 2005. – 563 с.
6. **Бендасюк О.О.** Соціальні аспекти економічної безпеки України / О.О. Бендасюк // Регіональна економіка. – 2007. – № 3. – С. 70-79.

Мандрык О.Я. Интеллектуально-кадровая безопасность торгового предприятия и ее место в обеспечении его развития

Обоснованы теоретико-методические принципы и значение интеллектуально кадровой безопасности торгового предприятия в современных условиях развития внутреннего рынка.

Ключевые слова: интеллектуально-кадровая безопасность, торговое предприятие.

Mandryk O.Ya. Intellectually-staff security trade company and its place in development secured its

Methodical principles and values intellectually skilled safety of point-of-sale enterprise in the modern terms of internal market development are grounded.

Keywords: intellectually skilled safety, point-of-sale enterprise.

УДК 338.5:658.0:65.01

Аспір. Т.Б. Матоліч¹ – Львівська КА

ОБ'ЄКТИВНА ПОТРЕБА ЗМЕНШЕННЯ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Обґрунтовано теоретико-методичні засади та об'єктивну потребу зменшення трансакційних витрат малого і середнього підприємництва в умовах ринкової трансформаційної економіки.

¹ Наук. керівник: доц. Т.Г. Васильців, канд. екон. наук – Львівська КА

Ключові слова: трансакційні витрати, мале та середнє підприємництво, засоби зменшення.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Об'єктивна потреба вивчення трансакційних витрат суб'єктів підприємницької діяльності обґрунтовувалася на всіх етапах еволюції розвитку теорій інституціональної економіки, трансакційних витрат, підприємства. Спроби розглядати підприємство відокремлено від його зовнішнього середовища об'єктивно призводили до неповного та, як наслідок – хибного усвідомлення природи функціонування суб'єкта господарювання та його економічної ефективності, поведінки щодо укладання та виконання контрактів з іншими економічними агентами та зовнішніми організаціями і працівниками, зокрема в умовах дорогої та неповної інформації, правил прийняття рішень з врахуванням дії внутрішніх та зовнішніх чинників.

Зміни соціально-психологічних, організаційно-професійних, ресурсних, фінансово-економічних умов започаткування та здійснення підприємницької діяльності, не підкріплені адекватним інституційним базисом, призводять до утворення недостатньо сприятливого економіко-правового середовища підприємництва з високим рівнем виробничих, а також витрат взаємодії суб'єктів економіки. Незавершеність розвитку ринкових інститутів актуалізує проблему ефективного управління трансакційними витратами суб'єктів малого і середнього підприємництва та мінімізації негативних наслідків їх впливу – тінізації та криміналізації економіки, корупції, недостатності соціальної, екологічної та інших складників економічної безпеки соціально-економічної системи.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Проблемі управління трансакційними витратами приділено багато уваги у працях вітчизняних та зарубіжних науковців – А. Амоші, С. Архієреєва, І. Булеєва, О. Вільямсона, В. Геєця, К. Ерроу, Р. Коуза, В. Новицького, Д. Нор-та, А. Чухно, О. Шепеленко та ін. Процеси формування і розвитку сектору малого і середнього підприємництва достатньо широко висвітлено у працях В. Апопії, З. Варналія, Т. Васильціва, Л. Воротіної, М. Долішнього, М. Козоріз, О. Кузьміна, Д. Ляпіна, В. Мікловди, А. Мокія, С. Реверчука, В. Рябошлика та ін. Проте істотні трансакційні витрати суб'єктів підприємництва є одним з головних чинників зниження рівня конкурентоспроможності вітчизняної економіки, що потребує удосконалення теоретико-прикладного базису зменшення трансакційних витрат підприємницької діяльності.

Мета дослідження. Під час написання публікації поставлено таку мету: обґрунтування теоретико-методичних засад та об'єктивної потреби зменшення трансакційних витрат малого і середнього підприємництва в умовах ринкової трансформаційної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Кожне підприємство здійснює свою фінансово-господарську діяльність у певному економіко-правовому середовищі. Відповідно його інтереси зачіпають або стимулюють інтереси інших суб'єктів зовнішнього середовища. Як наслідок, економічним суб'єктам необхідно взаємодіяти між собою. Витрати (зовсім не пов'язані з виробничою діяльністю підприємства), які об'єктивно здійснюють економічні суб'єкти на забезпечення

процесу взаємодії, варто виокремлювати у групу – трансакційні витрати. Зазвичай, це витрати, пов'язані з пошуком інформації, проведенням переговорів та прийняттям рішень, забезпеченням контролю, проходженням окремих етапів бізнес-технології (витрати на забезпечення доступу до ринку та господарських ресурсів, отримання дозволів та погоджень у контролюючих службах, державних адміністративних органах, забезпечення конкурентних переваг тощо).

Водночас, якщо дослідити сутнісний підтекст категорії трансакційних витрат, то в економічних словниках можна відшукати такі характеристики аналізованого поняття:

- трансакція [лат. *transactio* – договір] – 1) угода (політична, юридична), яка супроводжується взаємними поступками; 2) фінансова банківська операція, перерахунок грошових засобів [1];
- трансакція (англ. *transaction* – договір) – здійснення закінчених дій стосовно визначеного об'єкта, що переводить цей об'єкт з одного постійного стану в інший. У різних сферах використання цього поняття існують певні відмінності у тлумаченні слова: в економіці трансакція означає зміну права розпорядження матеріальними благами або послугами, в якій бере участь більше, ніж один суб'єкт; в інформатиці трансакція відіграє важливу роль в базах даних, є логічною одиницею і зобов'язана відповідати певним принципам, гарантує збереження цілісності бази даних; в методі трансакційного аналізу трансакція є одиницею спілкування двох персон; банківська операція, яка полягає в переведенні коштів з одного рахунку на інший.

Щодо терміна "трансакційні витрати", то в економічних словниках його трактують, здебільшого, як операційні витрати понад основні витрати на виробництво і обіг; побічні витрати, пов'язані з організацією справи, отриманням інформації, веденням переговорів тощо [2]. Тобто з наведеного можна зробити висновок, що трансакцією є будь-яка операція (дія, акт) економічного суб'єкта, в якому бере участь хоча б один контрагент, а також вона пов'язана з взаємодією з іншими суб'єктами економіки.

Найбільш відомий дослідник теорії трансакційних витрат Д. Норт трактує витрати трансакції як "витрати з оцінки корисних властивостей об'єкта обміну, з розмежування прав та забезпечення їх виконання". К. Ерроу наводить більш розширений варіант трактування трансакційних витрат, як витрат на управління економічною системою.

Категорія трансакційних витрат набула й певного уточнення у вітчизняній науковій думці, причому варто виокремити вказані нижче концептуальні напрями вивчення трансакційних витрат.

1. Як витрати переходу права власності. Так, О. Власенко визначає трансакційними витратами сукупність економічних витрат на організацію і проведення контракції між суб'єктами економічних відносин, що обумовлені відповідними формальними і неформальними умовами функціонування ринку [3, с. 5]. О. Шепеленко трактує поняття трансакції в економічній діяльності як безперервний процес діяльності суб'єктів господарювання у внутрішніх і зовнішніх взаєминах, який охоплює стосунки і дії, що передують угоді, саму угоду, укладення контракту, післяконтрактне обслуговування, контроль і коригування дій [4, с. 12]. Причому автор вважає, що якщо ці взаємини і стосунки є добровільними, рівноправними

ми за симетричної інформації, то тоді на здійснення трансакції витрачається мінімум ресурсів, засобів, зусиль. Водночас, на наш погляд, у поданому визначенні простежується як мінімум два дискусійних аспекти: по-перше, трансакційні витрати можуть бути наслідком не тільки стосунків між двома незалежними економічними суб'єктами, а, наприклад, стосунків підприємства з адміністративними та контрольними державними органами, споживачами, інституціями зовнішнього середовища тощо; по-друге, рівноправність і симетричність стосунків навряд чи може бути критерієм рівня витрат, на відміну від, наприклад, рівня прогнозованості та керованості стосунків, рівня доступу до інформації та господарських ресурсів тощо.

2. Як витрати на подолання інформаційної непрозорості. Таку точку зору розділяє С. Кузьминов [5, с. 4-5], дійшовши висновку, що трансакційні витрати мають подвійну природу: з боку окремих економічних суб'єктів вони є витратами на подолання інформаційної непрозорості, а з суспільного погляду, вони становлять витрати на підтримку інститутів суспільної взаємодії. Проте у подальшому обґрунтуванні сутнісних характеристик трансакційних витрат науковця простежується певна неузгодженість з вказаним визначенням, оскільки автор пропонує поділяти трансакційні витрати на витрати дії та витрати бездіяльності, що є ширшим лише за витрати подолання інформаційної непрозорості.
3. Як позазавиробничі витрати або витрати на експлуатацію структур управління. Зауважимо, що цей підхід можна вважати певною мірою класичним, оскільки його започаткували класики теорій інституціоналізму та трансакційних витрат – Д. Норт, Дж. Уолліс, О. Уільямсон та ін. Ідентичні за суттю, проте дещо відмінні за обґрунтуванням, підходи в межах аналізованого напрямку вивчення сутнісних характеристик трансакційних витрат подано в економічній літературі. Так, Т. Семенова стверджує, що трансакційні витрати – це будь-які витрати, пов'язані з координацією і взаємодією економічних суб'єктів [6, с. 4]. Проте важливим доробком науковця є також доведення необхідності ототожнення трансакційних витрат з інституціональними витратами – на створення, використання, підтримку і перетворення інститутів, основною функцією яких є економія трансакційних витрат.
4. Як витрати на різних рівнях внаслідок зміни системи управління економікою та пов'язаного з цим переходу прав власності. Зокрема, Г. Макухін в основі передумов вивчення трансакційних витрат розглядає інституційні зміни в Україні, зокрема процеси специфікації прав власності шляхом передачі їх з рук держави до рук приватних агентів та процеси переходу від планового регулювання до ринкового, що передбачає зміну ролі держави в економіці [7, с. 7-8]. Додамо, що науковець пропонує розглядати трансакційні витрати як на макрорівні, так й на рівні підприємств, що підвищує комплексність дослідження та, на наш погляд, є більш характерним для вивчення трансакційних витрат підприємництва як сектору економіки. Н. Волоснікова обґрунтовує механізми активізації інноваційної діяльності в економіці на основі розвитку інститутів, які беруть участь в інноваційних процесах та метою створення яких є істотна мінімізація трансакційних витрат, що є значними під час розроблення і впровадження інновацій у перехідних економіках [8, с. 5].

Отже, трансакційні витрати є складною економічною категорією та пов'язані з витратами і втратами не тільки окремих економічних агентів, але й держави, регіону, договірної чи неформальної сукупності або підприємств, об'єднаних за певною ознакою, корпоративних структур, суспільства, окремої особи тощо. Окреме місце сукупності їх негативних (зазвичай) наслідків варто відводити трансакційним витратам підприємництва.

Вагомою є роль в економіці безпосередньо сектору малого і середнього підприємництва), розвиток якого є однією з необхідних умов демократизації суспільства, формування потужного "середнього класу", а також істотною складовою соціально-економічної безпеки України в умовах євроінтеграції та вступу до СОТ.

Наявність та високий рівень трансакційних витрат, а також несформованість інституційного середовища, покликаною мінімізувати трансакційні витрати суб'єктів підприємництва, обертається значними негативними наслідками для держави, що проявляється у зниженні конкурентоспроможності економіки, погіршенні здатності протистояти істотним загрозам в економічній сфері, звуженні можливостей використання конкурентних переваг в міжнародному поділі праці.

Трансакційні, як і інші витрати фінансово-господарської діяльності, виникають на мікрорівні, проте негативний їх вплив є значно ширшим, оскільки поширюється на підприємницьке середовище, види економічної діяльності, окремі сектори та економіку держави загалом. Цей процес можна представити у вигляді послідовності, відображеної на рис.

Рис. Послідовність впливу трансакційних витрат малого і середнього підприємництва на економіку держави

Висновки. Узагальнюючи, зазначимо, що важливим механізмом розвитку та удосконалення інституційного середовища, орієнтованого на зменшення трансакційних витрат суб'єктів підприємництва, є використання "інсти-

туціонального тристороннього партнерства" як колективно-договірного регулювання стосунків держави, підприємництва та громадянського суспільства з чітко визначеними завданнями. Для органів державного управління – це удосконалення економіко-правового середовища підприємництва; удосконалення інституційного середовища; формування формальних і неформальних інститутів (правил поведінки); запровадження стратегічного програмування та здійснення моніторингу стану розвитку та повноцінності інституціонального середовища підприємництва. Для асоціативних підприємницьких організацій – забезпечення контролю дотримання принципів прозорості, справедливості та рівності під час проходження підприємцями дозвільних та погоджувальних процедур, оформлення доступу до господарських ресурсів і прав; удосконалення нормативно-методичного регламентування підприємницької діяльності та інституціонального середовища підприємництва; реалізація заходів, спрямованих на формування позитивного іміджу легітимного підприємця у суспільстві; сприяння зниженню рівня постійних транзакційних витрат. Для організацій громадянського суспільства – формування якісно нової форми "економічного протекціонізму"; недопущення реалізації недоцільних для суспільства корпоративно-лобістських рішень; розроблення корисних рішень з удосконалення середовища підприємницької діяльності та державного управління в цій сфері.

Подальші наукові дослідження в аналізованій сфері мають стосуватися удосконалення методики оцінки й інформаційно-аналітичного забезпечення системного підходу до управління транзакційними витратами малого і середнього підприємництва в умовах ринкової трансформації економіки.

Література

1. **Комлев Н.Г.** Словарь иностранных слов / Н.Г. Комлев. – М. : Изд-во "Яксмо-прес", 1999. – 672 с.
2. **Загородній А.Г.** Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – Львів : Вид-во НУ "Львівська політехніка", 2005. – 714 с.
3. **Власенко О.П.** Управління транзакційними витратами в агробізнесі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-р екон. наук: спец. 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / Житомирський національний агроекономічний університет. – Житомир, 2009. – 20 с.
4. **Шепеленко О.В.** Управління транзакційними витратами в економіці України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-р екон. наук: спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством / Донецький національний університет. – Донецьк, 2008. – 34 с.
5. **Кузьминов С.В.** Транзакційні витрати: механізм формування та впливу на економічну циклічність : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-р екон. наук / Національна гірнича академія України. – Дніпропетровськ, 2001. – 12 с.
6. **Семенова Т.В.** Транзакційні витрати іноземного інвестування в Україні та шляхи їх скорочення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-р екон. наук / Донецький національний університет. – Донецьк, 2001. – 17 с.
7. **Макухін Г.А.** Оцінка транзакційних витрат підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля. – Луганськ, 2005. – 20 с.
8. **Волоснікова Н.М.** Транзакційні витрати інноваційної діяльності в умовах ринкової трансформації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / Національний технічний університет "Харківський політехнічний ін-т". – Харків, 2008. – 20 с.

Матолыч Т.Б. Объективная потребность уменьшения транзакционных расходов малого и среднего предпринимательства в условиях рыночной трансформации экономики

Обоснованы теоретико-методические принципы и объективная потребность уменьшения транзакционных расходов малого и среднего предпринимательства в условиях рыночной трансформационной экономики.

Ключевые слова: транзакционные расходы, малое и среднее предпринимательство, средства уменьшения.

Matoluch T.B. An objective necessity of diminishing of transaction charges of small and middle enterprise is in the conditions of market transformation of economy

Certainly theoretic and methodical principles and objective necessity of diminishing of transaction charges of small and middle enterprise in the conditions of market transformation economy.

Keywords: transaction charges, small and middle enterprise, diminishing facilities.

УДК 336.76 *Здобувач С.М. Мацера; здобувач Г.Є. Шпаргало – Львівська КА; доц. О.Р. Процишин, канд. екон. наук – Дрогобицький ДПУ ім. Івана Франка*

**АНАЛІЗ І СВІТОВА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ
ТРАДИЦІЙНИХ МЕТОДІВ ГРОШОВО-КРЕДИТНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ**

Критично розглянуто теоретичну базу і практику застосування основних концепцій грошово-кредитного регулювання економіки з урахуванням позицій провідних економістів.

Ключові слова: грошово-кредитне регулювання економіки, грошові ринки, цілі грошово-кредитної політики, інструменти грошово-кредитної політики, таргетування.

Постановка проблеми. За сучасних умов грошово-кредитне регулювання – це невід'ємний складник макроекономічної політики переважної більшості країн. Особливо великого досвіду впливу на грошово-кредитні відносини набули країни з розвиненою ринковою економікою. Вибір конкретних важелів впливу на базові показники грошового ринку, а також напрямів і способів їх використання зумовлений як завданнями регулювання національного ринку в бажаному напрямі, так і теоретичними концепціями, на яких базується це регулювання. Грошово-кредитне регулювання економіки розглянуто в працях багатьох українських економістів, зокрема М.М. Артуса, А.В. Демківського, В.Д. Лагутіна, І.О. Лютого, А.М. Мороза, М.І. Савлука [1-5]. Проте ускладнення економічних процесів, посилення взаємовпливу товарних і грошових ринків як у межах національних економік, так і в світовому господарстві на фоні світової фінансової кризи потребують переосмислення теоретичного і практичного доробку в цій сфері.

Методика досліджень. Метою цього дослідження є критичний перегляд теоретичних та методологічних засад, на яких здійснювалося грошово-кредитне регулювання національних економік донедавна, та визначення вад цих підходів.

Результати дослідження. Означення грошово-кредитної політики, сформульовані українськими дослідниками, базуються на трактуванні монетарної політики провідними західними вченими. За своєю суттю, пише у монографії І.О. Лютий, грошово-кредитна політика – це державне регулювання сфери грошового обігу та кредитних відносин [3, с. 96]. Більшість економістів